

MIASTO KRAŚNIK

CZTEROLETNI PROGRAM OPIEKI NAD

ZABYTKAMI

DLA MIASTA KRAŚNIK

na lata 2014-2017

Opracował:
Jacek Studziński

Lublin 2013

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)
 - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.2.1. Zarys historii obszaru gminy
 - 5.2.2. Zabytki nieruchome
 - 5.2.3. Zabytki ruchome
 - 5.2.4. Zabytki archeologiczne
 - 5.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
 - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1. Priorytety programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki
 - 7.3. Zadania programu opieki
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
11. Realizacja i finansowanie przez gminy zadań z zakresu ochrony zabytków

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest opieka nad zabytkami znajdującymi się na obszarze administracyjnym miasta Kraśnik, stanowiącymi jeden z zasadniczych elementów dziedzictwa kulturowego tj. „*zasobu rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej*”. Zgodnie z powyższą definicją, wskazanie na czele zasobu rzeczy nieruchomych i ruchomych (czyli w ogólnym pojęciu zabytków), akcentuje ich rolę we wszelkich działaniach podejmowanych na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. Należy tu podkreślić, że ochrona zabytków należy do obowiązków Państwa, realizującego je między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla, dlatego też władzom gmin przypisana została istotna rola w ochronie dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach.

Celem niniejszego opracowania jest stworzenie kompleksowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Kraśnik, realizowanej w czteroletnich cyklach. Dlatego też niniejszy program jest swego rodzaju rozwinięciem założeń przyjętych w dokumencie Strategia Rozwoju Miasta Kraśnik powstałym w 2011 r. i dotyczącym lat 2012-2020 oraz zamierzeń właścicieli obiektów zabytkowych, których działalność, na przykład edukacyjna czy informacyjna, powiązana jest z ochroną dziedzictwa kulturowego. W swych założeniach Gminny Program Opieki nad Zabytkami wskazuje kierunek podejmowanych przez gminę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego. Głównym celem programu jest zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków i określenie zadań, jakie winny być realizowane w okresie lat 2014-2017, przy uwzględnieniu planów i możliwości organizacyjno-finansowych właścicieli zabytków. Program określa stan pożądany, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami na terenie miasta Kraśnik: wskazuje potrzebne do wykonania zadania i podpowiada sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń ochronnych, organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

Zgodnie z przyjętymi założeniami w ustawach i programach wyższego szczebla, celem programu jest także dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w

zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Miasta Kraśnik, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Niezwykle ważne jest także, aby poprawa ta dokonywała się przy aktywnym współudziale mieszkańców, w różnych formach ich życiowej aktywności, zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz samorządowych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz stymulowanie, tworzenie i wspieranie inicjatyw mających na celu taką opiekę.

Program opieki nad zabytkami już z samej swej nazwy i definicji określonej w ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji. Jak wcześniej wspomniano program przygotowany na lata 2014-2017 jest blisko powiązany ze Strategią Rozwoju, której cele winny być realizowane zgodnie z przyjętymi założeniami. Powyższa kwestia dotyczy także pozostałych właścicieli zabytków, którzy zdecydowali się na współpracę z władzami gminy oraz samodzielnie podjęli się opieki nad zabytkami. Niezwykle istotny jest fakt, by dzięki realizacji powyższych założeń poprawie uległ stan kilku cennych zabytków wpisanych do rejestru, bądź w okresie tym rozpoczęto prace konserwatorskie przy obiektach, których stan systematycznie pogarszał się.

Należy także podkreślić, że wskazane w Programie zadania do realizacji i proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom ochrony zabytków w Polsce.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną w kwestii ochrony zabytków w Polsce jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dn. 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z 2003 r. z póź. zmianami), która wprowadziła i sprecyzowała pojęcia - ochrony i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z w/w ustawą - ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W ustawie zostały zdefiniowane obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków burmistrza (wójta lub prezydenta miasta) należą w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22);
- sporządzanie (na okres 4 lat) programu Opieki nad zabytkami (art. 87); uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 18 i 19), który to program służy celom

określonym w Ustawie (wymienionym w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania). Następnie program przyjmuje Rada Miejska, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, po czym program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu burmistrz (prezydent, wójt), sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie miejskiej.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym do zakresu działania samorządu gminnego należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze lokalnym w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów (art. 2 i 6). W szczególności zadania własne obejmują sprawy min.: ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska, kultury, zieleni komunalnej i zadrzewień, cmentarzy komunalnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W trakcie sporządzaniu niniejszego Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla gminy Kraśnik wykorzystano m.in.:

akty prawne:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 z dnia 17 września 2003 r., poz. 1568, z póź. zm.);
- Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 75/2010, poz. 474);
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z póź. zm.),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z póź. zm.).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150),
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z póź. zm.),
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. Nr 5 z 1997 r. poz. 24 z póź. zm.);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z póź. zm.),

- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2001 Nr 13, poz. 123),
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Nr 16, poz. 95 z póź. zm.);
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z póź. zm.),
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z póź. zm.).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z póź. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661)

akty prawa miejscowego i dokumenty strategiczne Gminy Kraśnik:

- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Kraśnik – uchwała nr XXVIII /397/04 z dnia 21 października 2004 r. (późniejsze zmiany nie dotyczyły obszarów i obiektów zabytkowych)
- Strategia Rozwoju Miasta Kraśnik na lata 2012-2020 - uchwała nr XXI/132/2012 z dnia 31 maja 2012 r.
- Lokalny program rewitalizacji Miasta Kraśnik na lata 2007-15 uchwała nr XXXI/278/10 z dnia 1 lipca 2009 r.

dokumenty programowe wojewódzkie:

- Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2007-2010 (opracowany przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Lublinie w 2006r.; program na lata następne jest w trakcie aktualizacji);
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, przyjęty uchwałą nr XLV/597/02 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 lipca 2002 r., opracowany przez Zarząd Województwa Lubelskiego (opublikowany w 3. tomach stanowiących załączniki do uchwały w 2002 r.); oraz późniejsze zmiany z lat: 2009, 2011, 2012, które w niewielkim stopniu dotyczyły ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020 (obowiązująca od 1.01.2006 r.) przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Lubelskiego Nr XXXI/545/09 z dnia 27 kwietnia 2009 r. (opublikowana w 2. tomach: Uwarunkowania i

Diagnoza Stanu Wyjściowego i Cele i Priorytety Strategii oraz System Wdrażania – lipiec 2005 r.);

- Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego wraz z Prognozą Oddziaływania na Środowisko Programu Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego, opracowane przez Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie w 2006 r.;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 – zaakceptowany przez Zarząd Województwa Lubelskiego dnia 18 września 2006 r.;
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013 przyjęty przez Radę Ministrów dnia 25 lipca 2006 r.;

krajowe dokumenty programowe z zakresu dóbr kultury:

- Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zatwierdzone przez Ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego, opracowane przez specjalny zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby;
- Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2020.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

We wspomnianej Ustawie z 23.07.2003 r. szczególnie mocno zasadę, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie zagadnień ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Rozpatrywanie kwestii uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje

konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

4.1. Założenia programowe ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce w świetle strategicznych dokumentów krajowych.

1. Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

Na dzień dzisiejszy (maj 2013 r.) KPOZiOnZ nadal znajduje się w fazie opracowania. Powołany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego zespół Rady Ochrony Zabytków, opracował ramowe tezy, które zostały zatwierdzone przez wspomnianego Ministra. Znaczna część zawartych tam celów i kierunków działań winna być uwzględniona w lokalnych programach opieki nad zabytkami, co dotyczy m.in.: integracji ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, krajobrazu oraz stosownych zasad zagospodarowania przestrzennego, promocji dziedzictwa kulturowego i wzmocnienia jego roli, zwłaszcza w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości.

2. Założenia Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013)

Zgodnie z podstawowymi założeniami NSK zasadniczym celem strategii winno być działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, dlatego też przyjęto następujące priorytety:

- Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe (zmierzające do materialnej poprawy stanu zabytków), ich adaptacja i rewitalizacja oraz zwiększenie dostępności dla nich mieszkańców, turystów i inwestorów.
- Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Podstawą do jego sformułowania jest uznanie sfery dziedzictwa za niezbędny warunek rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

4.2. Ustalenia dla Gminy Kraśnik zawarte w dokumentach strategicznych, planistycznych (wojewódzkich i lokalnych) dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

I. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego.

Zgodnie ze strategią rozwoju województwa lubelskiego w Planie Zagospodarowania Przestrzennego województwa kierunki polityki przestrzennej zostały połączone z działaniami na rzecz rozwoju kultury i ochrony walorów przyrodniczo - krajobrazowych regionu. Pośród zasobów kulturowych województwa lubelskiego, z terenu Kraśnika (piąte miasto historyczne regionu) wskazano w planie dwa cenne elementy: układ urbanistyczny (posiadający wartość ponadregionalną) oraz zespół klasztorny (posiadający wartość regionalną), które należy chronić jako wyjątkowo cenne. Kraśnik wymieniony jest jako miasto mające największe szanse z uwagi na położenie na trasach komunikacyjnych. Zmiany wprowadzone w grudniu 2009 r. w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do Miasta Kraśnik są niewielkie i nie dotyczą kwestii związanych z zabytkami.

II. Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020

Wśród priorytetów rozwoju województwa wskazano ochronę i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego. Dodatkowo w częściach poświęconych turystyce oraz ochronie dziedzictwa kulturowego strategia podkreśla potrzebę:

1. ochrony krajobrazu kulturowego głównych ośrodków turystycznych,
2. umacniania publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania,
3. wykorzystywania dziedzictwa kulturowego regionu jako elementu wzbogacania rynku pracy (promocja zewnętrzna),
4. stworzenia sprawnego systemu finansowania rewaloryzacji zabytków,

III. Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast Województwa Lubelskiego z 2006 r.

W kontekście dziedzictwa kulturowego w programie podkreślono zabytkowe walory Kraśnika, jako ponadlokalnego ośrodka, położonego na historycznych szlakach handlowych. Ponadto jako cenny walor odnotowano panoramę widokową z wzgórza cementarnego na Kraśnik Fabryczny.

Wskazano również położenie paśmie podwyższonej aktywności drogowej jako niezwykle istotny atut, a jednocześnie podkreślono zagrożenie jakim jest brak obwodnicy (częściowo nieaktualne).

Zaakcentowano także inne walory czyli historyczny układ urbanistyczny Kraśnika w

obręb d. obwarowań miejskich ze wzgórzem zamkowym i kościołem szpitalnym wraz ze skalą zabudowy i sylwetą miasta oraz kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP z klasztorem jako historyczny symbol miasta.

Mając na uwadze wysoką wartość zabytkową wymienionych elementów, władze Miasta ubiegając się o dofinansowanie, zgłosiły do wspomnianego programu szereg zadań inwestycyjnych dotyczących:

- Strefy społecznej: kontynuacji rewitalizacji starej części miasta w strefie ochrony konserwatorskiej, rewitalizacji doliny rzeki Wyżnicy w rejonie Śródmieścia,

- Strefa gospodarcza: wytyczenie szlaku turystycznego po Śródmieściu i renowacja obiektów atrakcyjnych turystycznie (synagoga, budownictwo sakralne rzym.-katolickie, muzeum regionalne, muzeum pułkowe, mury obronne), pomoc finansowa dla renowacji w zabudowie historycznej w celu pobudzenia usług gastronomicznych i hotelarskich

IV. Strategia Rozwoju Miasta Kraśnik na lata 2012-2020- w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego.

Strategia Rozwoju Miasta Kraśnik na lata 2012-2020 za główny cel strategiczny stawia sobie wzmocnienie potencjału rozwojowego miasta. Jednym z celów pośrednich w tym obszarze jest właśnie ochrona dziedzictwa kulturowego (Cel 5.3.1 – cele operacyjne).

W celu zapewnienia właściwej ochrony substancji zabytkowej podzielono Kraśnik na 3 strefy ochrony konserwatorskiej:

- SOK 1 obejmująca Stare Miasto w granicach wpisu układu urbanistycznego do Rejestru Zabytków oraz jego poszerzenie ku południowemu-zachodowi – do granic historycznych

- SOK 2 zespół dawnych koszar przy ul. Urzędowskiej

- SOK 3 – socrealistyczne założenie urbanistyczne Kraśnika Fabrycznego

W strategii nie odniesiono się właściwie w kwestii dotyczącej turystyki, główny akcent stawiając na Zalew Kraśnicki, natomiast w mniejszym stopniu na turystykę opartą na walorach krajobrazowych i zabytkach. Zaznaczono wartości zespołu kościelno- klasztornego oraz kościoła św. Ducha i modrzewiowego szpitala, synagoga. Położono nacisk na ich słabe wykorzystanie ze względu na brak miejsc noclegowych zarówno o wysokim standardzie jak typowo turystycznym.

Wskazano jako mocną stronę bogactwo dziedzictwa kulturowego, a jako słabą stronę jego stan zachowania.

Cele operacyjne

Rewitalizacja najstarszej części miasta znajdująca się w strefie SOK 1, która będzie możliwa po wybudowaniu obwodnicy i wyprowadzeniu ruchu z rynku (3.1.).

Założenia projektu:

- Renowację elewacji kamienic z zachowaniem ich historycznego charakteru
- Stworzenie ścieżki historyczno - edukacyjnej
- Modernizacja uliczek z zachowaniem ich historycznego charakteru z tworzeniem historycznego układu ulic zgodnie z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego
- Uzupelnienie brakującej zabudowy i likwidacją dysonansów architektonicznych istniejących budynków w stosunku do istniejącej zabudowy (sic)
- Udostępnienie podziemnych korytarzy dla zwiedzających

Cel projektu:

- Wzrost ruchu turystycznego w mieście
- Poprawa estetyki reprezentatywnej części miasta
- Ochrona dziedzictwa kulturowego

Korzyści projektu:

- Zwiększenie atrakcyjności miasta dla turystów
- Ochrona dziedzictwa kulturowego
- Poprawa estetyki zabytkowej części miasta
- Poprawa warunków mieszkaniowych mieszkańców zabytkowych kamienic
- Poprawa warunków lokalowych przedsiębiorców, których punkty handlowe są usytuowane w Rynku
- Stworzenie nowych powierzchni użytkowych dla przedsiębiorców
- Zatrudnienie osób w nowo otwartych punktach handlowych
- Stworzenie miejsc parkingowych dla osób niepełnosprawnych

Ochrona socrealistycznego charakteru zabudowy części Fabrycznej Kraśnika - strefa SOK 2 (3.1.2)

Cel projektu:

- Wzrost ruchu turystycznego w mieście
- Poprawa estetyki tej części miasta

Korzyści projektu:

- Zwiększenie atrakcyjności miasta dla turystów
- Ukazanie historycznego wyglądu miasta
- Poprawa estetyki budynków i ukazanie ich historycznego wyglądu
- Poprawa warunków życiowych mieszkańców
- Poprawa warunków lokalowych przedsiębiorców
- Stworzenie nowych powierzchni użytkowych dla przedsiębiorców
- Zatrudnienie osób w nowo otwartych punktach handlowych
- Ograniczenie kosztów energii
- Korzyści ekologiczne
- Ułatwienie dostępu do budynków osobom niepełnosprawnym

Odsłonięcie wzgórza zamkowego w Kraśniku

Cel projektu:

- Poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych

Korzyści projektu:

- Zwiększenie atrakcyjności miasta dla turystów
- Poprawa estetyki zabytkowej
- Stworzenie miejsc wypoczynku
- Uporządkowanie zieleni

V. Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Kraśnik na lata 2009-2015

W ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji postulowano:

1. Odsłonięcie wzgórza zamkowego w celu wykorzystania miejsca jako znacznego potencjału turystycznego:

Zakładany koszt – 5 mln zł., środki własne - 1,25 mln zł., środki unijne - 3,75 mln. zł.
termin realizacji 2011-2013,

projekt wydatków: 2011 r.- 1,0 mln zł., 2012 r.- 2,0 mln zł., 2013 r.- 2,0 mln zł.

2. Rewitalizacja historycznej tkanki Starego Miasta, w ramach której zakłada się:

- odnowienie elewacji zabytkowych kamienic z zachowaniem ich historycznego charakteru,
- modernizacja uliczek z zachowaniem ich historycznego charakteru.

Zakładany koszt - 25 mln. zł., środki własne - 6,25 mln. zł., środki unijne - 18,75 mln. zł.,
termin realizacji: 2009 r. - 2015 r.,

projekt wydatków: 2009 r. - 2 mln. zł., 2010 r. - 5 mln. zł, 2011r. - 6 mln. zł, 2012 r. - 7 mln. zł,
2013 r. - 5 mln. zł.

3. Modernizacja synagogi

4. Podjęcie działań zmierzających do odzyskania dawnego wyglądu zespołu klasztornego tj.:

- nowa elewacja kościoła

Zakładany koszt – 1 847 000 zł., środki własne – 461 750 zł., środki unijne – 1 385 250 zł.,

termin realizacji: III kwartał 2007 r.- III kwartał 2011,

projekt wydatków: 2007 r.- 133 000 zł, 2008 r.- 682 000 zł, 2009 r.- 392 000 zł, 2010 r.- 426 000 zł., 2011 r.- 214 000 zł., 2012 r. – 200 000 zł., 2013 – 200 000 zł.

- remont elewacji budynku klasztornego

Zakładany koszt – 1 317 000 zł., środki własne – 329 250 zł., środki unijne – 987 750 zł.,
termin realizacji: II kwartał 2010 r.- II kwartał 2013,

projekt wydatków: 2010 r. - 300 000 zł, 2011 r.- 336 000 zł, 2012 r.- 284 000 zł, 2013 r.- 397 000 zł.

- remont kapitalny budynków na dolnym dziedzińcu klasztornym na cele rekreacji sportowej

Zakładany koszt – 300 000 zł., środki własne – 75 000 zł., środki unijne – 225 000 zł.,
termin realizacji: III kwartał 2008 r.- III kwartał 2010 r.,

projekt wydatków: 2008 r.- 20 000 zł, 2009 r.- 160 000 zł, 2010 r.- 120 000 zł,

- odnowa elementów małej architektury wokół kościoła

Zakładany koszt – 528 000 zł., środki własne – 132 000 zł., środki unijne – 396 000 zł.,
termin realizacji: II kwartał 2009 r.- III kwartał 2012 r.,

projekt wydatków: 2009 r.- 155 000 zł, 2010 r.- 115 000 zł., 2011 r.- 110 000 zł., 2012 r.- 148 000 zł.

- unowocześnienia węzła sanitarnego i systemu odwodnienia

Zakładany koszt – 812 000 zł., środki własne - 203 000 zł., środki unijne - 609 000 zł.,
termin realizacji: II kwartał 2009 r.- II kwartał 2011r.,

projekt wydatków: 2009 r.- 364 000 zł., 2010 r.- 320 000 zł., 2011 r.- 128 000 zł.

5. Rewitalizacja parku na placu Surdackiego i cmentarza żydowskiego przy ul. Ogrodowej

Zakładany koszt – 200 000 zł., środki własne - 50 000 zł., środki unijne - 150 000 zł.,
termin realizacji: 2009 r. – 2010 r.,

projekt wydatków: 2009 r.- 100 000 zł., 2010 r.- 100 000 zł.

6. Odbudowa bramy i baszty

Zakładany koszt – 1,1 mln zł., środki własne – 1,1 mln. zł.

termin realizacji: 2012 r. – 2013 r.,

projekt wydatków: 2012 r.- 100 000 zł., 2013 r.- 1,0 mln zł.

7. Renowacja elewacji historycznych budynków, zarówno mieszkalny jak i użyteczności publicznej (np. CKiP) na terenie socrealistycznego założenia Kraśnika Fabrycznego i uporządkowanie terenów wokół nich.

Zakładany koszt – 15 mln zł., środki własne - 3,75 mln. zł., środki unijne - 11,25 mln.zł., termin realizacji: 2010 r. – 2013 r.,

projekt wydatków: 2010 r.- 5 mln. zł., 2011 r.- 5 mln zł., 2012 r. – 5 mln. zł.

8. Termomodernizacja budynku Centrum Kultury i Promocji miasta

Zakładany koszt – 1 992 000 zł., środki własne - 498 000 zł., środki unijne - 1 494 000 zł., termin realizacji: 2008 r. – 2009 r.,

projekt wydatków: 2008 r. – 10 000 zł., 2009 r. – 1 982 000 zł.

VI. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Woj. Lubelskim.

Powyższy dokument, opracowany na lata 2007-2010 jest nieaktualny, należy jednak podkreślić, że ma charakter uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania wojewódzkiego i obecnie jest w trakcie aktualizacji. Zawarte w nim dane dotyczą zaakcentowania najcenniejszych walorów zabytkowych Kraśnika - układu urbanistycznego, układu urbanistycznego Kraśnika Fabrycznego, zespołu klasztornego Wniebowzięcia NMP, synagog, relikty umocnień, które w tym opracowaniu zostały wskazane do szczególnej ochrony.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Zarys historii obszaru miasta

Genezy powstania Kraśnika należy poszukiwać w usytuowaniu na niezwykle ważnym trakcie handlowym prowadzącym z Rusi i Litwy do Wielkopolski, krzyżującym się tu z lokalnymi drogami. Dogodne warunki terenowe (położenie na wyniesieniu terenu i przepływająca rzeka Wyżnica) sprzyjały lokalizacji w tym miejscu komory celnej i osady, a w konsekwencji tego obronnego zamku królewskiego.

Kraśnik własność królewską był zapewne do roku 1377, gdy król Ludwik Węgierski nadał go braciom Dymitrowi i Iwanowi Gorajskim, jakkolwiek przypuszcza się, że fakt ten miał miejsce znacznie wcześniej, gdyż królewski dokument był zapewne potwierdzeniem wcześniejszego niedatowanego, przywileju wystawionego przez Kazimierza Wielkiego.

Gorajscy, a właściwie Dymitr, gdyż to jemu przypadł Kraśnik w wyniku działań rodzinnych, wyjednali u króla pozwolenie na lokację miasta na prawie magdeburskim, co

niewątpliwie stanowiło bodziec do jego szybszego rozwoju. W wyniku lokacji miasto uzyskało uporządkowaną strukturę urbanistyczną z prostokątnym rynkiem, regularnie rozmierzonymi blokami przyrynkowymi i siecią ulic. Całość otoczono obwałowaniami wzniesionymi z inicjatywy Jana z Rabsztyna Tęczyńskiego w l. 60 XV w.

Tęczyńscy, którzy posiadali Kraśnik od pocz. XV w. do poł. XVI w. w znaczący sposób wpłynęli na jego oblicze, gdyż nie tylko jak wyżej wspomniano uczynili je obronnym, ale także ufundowali budowę kościoła parafialnego, do którego sprowadzili w 1469 r. kanoników regularnych oraz wybudowali nieistniejący drewniany kościół szpitalny pw. św. Ducha w 1531 r. Ponadto uzyskali od kolejnych władców szereg cennych przywilejów związanych z nadaniem jarmarków i targów oraz dotyczących czasowego zwolnienia z różnego typu opłat. Prerogatywy te miały istotny wpływ na koniunkturę gospodarczą Kraśnika, gdyż dzięki temu miasto rozwijało się dynamicznie o czym przekonują wszelkiego typu wskaźniki (wzrost liczby mieszkańców, domostw, rzemieślników chętnie tu osiedlających się, kupców czy też wysokość zebranych podatków).

W tym okresie, pomimo oficjalnych zakazów do Kraśnika coraz liczniej przybywali Żydzi z zamiarem osiedlania się, co także korzystnie wpłynęło na rozwój miasta, gdyż ich działalność w sferze handlu znacznie rozszerzała rynki zbytu dla wyrobów tutejszych rzemieślników.

Opisując dzieje Kraśnika nie można zapomnieć o roli jaką w historii kulturowej miasta odegrali kanonicy regularni, która w tej kwestii jest nie do przecenienia. Zgodnie z regułą zakonną kanonicy główny nacisk kładli na rozwój intelektualny, dzięki czemu zgromadzili w bibliotece klasztornej bardzo liczny zasób książek i rękopisów, który pomimo kolejnych grabieży stale wzrastał.

Po śmierci ostatniego z Tęczyńskich – Jana Baptisty w 1563 r. dobra kraśnickie przeszły na własność Słuckich, a następnie Radziwiłłów, którzy sprzedali je w 1604 r. Janowi Zamoyskiemu. Zamoyski w tym samym roku włączył miasto do Ordynacji, co zaważyło na dalszych losach kraśnickiego zamku, który stopniowo przestawał pełnić rolę siedziby właścicieli jak i obronną. Również najważniejsze decyzje gospodarcze podejmowano w centrum Ordynacji tj. Zamościu.

Połowa XVII w. i związane z tym wydarzenia dziejowe czyli wojny czasu Potopu mocno zachwiały ekonomicznymi podstawami miasta. Rabunki kolejnych najeźdźców, zniszczenia, kontrybucje i ogólne zubożenie ludności znacznie zahamowały rozwój Kraśnika. Druga połowa XVII w. to okres pewnej stagnacji, której władze Ordynacji próbowały zaradzić czasowo zwalniając mieszczan z podatków lub przyznając im ulgi. Działanie te przyniosły

efekty, gdyż Kraśnik nie wyludnił się, a wśród mieszkańców nadal znajdowało się wielu rzemieślników i kupców. Następne stulecie było jednak równie niekorzystne dla miasta jak i druga połowa poprzedniego. Tym razem przyczyną były liczne pożary pustoszące miasto, z których największy miał miejsce w 1734 r., spłonęło wówczas blisko 80 domów i kościół Matki Boskiej Loretańskiej. Kryzys ekonomiczny osiągnął jednak nie tylko Kraśnik, ale także większość miast ówczesnej Rzeczypospolitej, którego negatywne skutki przeciągnęły się na XIX w. Ponownie jednak fakt znajdowania się w strukturach Ordynacji złagodził negatywne skutki gospodarcze. Miasto niestety ominęły pozytywne efekty rewolucji przemysłowej jaka dotarła z pewnym opóźnieniem do dóbr Zamoyskich. Nie powstały tu żadne większe manufaktury, poza fabryką sukna, nadal dominowały niewielkie zakłady przemysłowe i handel, ale już na lokalną skalę.

W 1878 r. miasto utraciło prawa miejskie, co niejako przypieczętowało jego upadek. Pewne symptomy ożywienia gospodarczego przyniósł XX w., gdy powstał nowy młyn, wytwórnia wapna, zakłady powroźnicze, a kolejne w następnym dziesięcioleciu. Znaczącym bodźcem sprzyjającym przyspieszeniu gospodarczym miasta było doprowadzenie w 1915 r. do Kraśnika linii kolejowej.

Dzięki tak sprzyjającym okolicznościom w 1918 r. Kraśnik odzyskał prawa miejskie. Najważniejszym wydarzeniem okresu międzywojennego było włączenie miasta do Centralnego Okręgu Przemysłowego, które miało przynieść znaczące uprzemysłowienie Kraśnika. Z rozległych planów powstał jedynie w 1938 r. w lesie Budzyń zakład mający produkować amunicję oraz osiedle mieszkaniowe dla robotników i kadry zarządzającej oraz budynki użyteczności publicznej. Realizację projektów przerwał wybuch II wojny światowej.

Po II wojnie światowej szybko rozrastające się osiedle uzyskało w 1954 r. prawa miejskie, natomiast w roku 1975 oba miasta zostały połączone w jeden organizm administracyjny.

5.2.2. Zabytki nieruchome

Urbanistyka i ruralistyka:

Na terenie Kraśnika zachowały się dwa zabytkowe układy urbanistyczne – średniowieczny powstały zgodnie z zasadami prawa magdeburskiego oraz modernistyczny z końca I. 30 XX w. uzupełniony w fazie socrealizmu.

Starszy z dwóch wyżej wymienionych układów powstał zapewne w oparciu o przedlokacyjny trakt handlowy funkcjonujący już w XIII w. oraz osadę związaną z komorą celną. Jego pozostałościami są: przecinająca ukośnie rynek - ul. Kościuszki oraz konieczność

nieregularnego rozplanowania płyty rynku, będąca wynikiem dostosowania się do zastanych uwarunkowań, tzn. przedlokacyjnej osady.

Te elementy stanowiły zasadniczy zrab rozplanowania miasta zgodnego z zasadami prawa magdeburskiego, który prawdopodobnie wykształcił się w 4 ćw. XIV w. Jednak adaptacja do istniejącej sytuacji wymusiła szereg odstępstw od rygorystycznie zwykle przestrzeganych przepisów. Zmianie uległ nie tylko kształt płyty rynku, ale także wprowadzono zróżnicowaną głębokość bloków przyrynkowych, a ponadto z naroży rynku wyprowadzone tylko pojedyncze ulice, a nie jak zwykle - pary. Na podstawie przekazów źródłowych możemy przypuszczać, że obszar zainwestowania miejskiego w tym czasie zamykał się w częściowo czytelnym do dzisiaj dziełach obronnych (wały, mury, fosa i parkan), których przebieg wyznaczają dzisiejsze ulice: Podwalna, Lubelska, Strażacka, a następnie w górę do Wąskiej oraz Kościuszki, gdzie stykała się z murami zamku. Pomimo pewnego odejścia od ogólnych reguł, urbanistyka na tym obszarze wykazuje szereg cech typowych dla rozplanowania magdeburskiego m.in.: centralnie umieszczony rynek powiązany z traktem handlowym, duża regularność bloków przyrynkowych opartych o równoległe ulice.

Drugi układ urbanistyczny wykształcony na terenie Kraśnika Fabrycznego posiada cechy diametralnie odmienne od średniowiecznego. Jego główna część powstała w 1938 r. w związku planami ulokowania tu fabryki amunicji i związanego z nią osiedla pracowniczego. Układ osiedla odzwierciedla ówczesne tendencje urbanistyczne, nakierowane na powstanie miast i osiedli o otwartym charakterze, pozbawionych centralnego miejsca wymiany handlowej, z łatwym dostępem do terenów rekreacyjnych, unikanie dzielenia obszaru zainwestowania ciągami komunikacyjnymi oraz z zabudową usytuowaną z dużą rezerwą przestrzenną. Teren osiedla pierwotnie tworzyły trzy równoległe do siebie ulice, połączone ze sobą półkoliście, z czytelnym podziałem na część przemysłową, mieszkaniową i publiczną. Po II wojnie światowej, do początku l. 60 XX w. układ ten był twórczo uzupełniany o kolejne budynki.

Architektura sakralna:

Pośród architektury sakralnej poczesne miejsce zajmuje kościół i klasztor kanoników regularnych, dziś parafialny pw. Wniebowzięcia NMP. Pierwsza wzmianka o kościele w Kraśniku pochodzi z 1403 r. i dotyczy wcześniejszej drewnianej świątyni. Obecny kościół powstał w kilku fazach, z których pierwsza przypada na rok 1448, kiedy to powstało prezbiterium i zakrystia, natomiast po 1448 dobudowano zakrystię i skarbiec. W 1468 r. Jan Tęczyński sprowadził do Kraśnika, z klasztoru przy krakowskim kościele Bożego Ciała, kanoników regularnych, którym przekazał na własność istniejącą już świątynię. Po kolejnym

etapie rozbudowy, przypadającym na l. 1527-1541, bryła kościoła uzyskała renesansową postać. Późniejsze zniszczenia i przebudowy szczególnie z 1 poł. XVII w. zatępiły ten jednoznaczny charakter, gdyż dodano mu barokowe elementy – szczyty, kaplica. Kościołowi towarzyszą: klasztor powstały na przełomie XV/XVI w., rozbudowany w 1 poł. XVII w., zabudowania gospodarcze z 1 poł. XVIII w., przebudowane w XIX w., barokowa dzwonnica wzniesiona przed 1682 r., kaplica św. Jacka z XVIII w. Całość otacza neobarokowe ogrodzenie z bramą i bramkami z pocz. XX w.

Kościół pw. św. Ducha wzniesiono na miejscu nieistniejącego już drewnianego kościoła o tym samym wezwaniu z 1535 r. Obecny, barokowy wzniesiono w l. 1658-1661, z fundacji Tomasza Zamoyskiego. Bryła świątyni nie uległa poważniejszym zmianom, jedynie po 1945 r. dobudowano kruchtę. W jej bezpośrednim otoczeniu funkcjonował cmentarz przykościelny na którym pochowane zostały osoby zasłużone dla kościoła.

Wielka Synagoga – pierwsze wzmianki o synagodze pochodzą z roku 1593, jednak dotyczą one nieistniejącego obiektu, usytuowanego przy rynku. Obecny, barokowy budynek znajdujący się przy ul. Bóżniczej został wzniesiony w l. 1637-1654, a następnie rozbudowany w XVIII w. (babiniec). Wewnątrz zachował się aron ha-kodesz. Późniejsze zniszczenia i związane z tym remonty nie wpłynęły zasadniczo na zmianę bryły synagogi.

Mała Synagoga – położona w pobliżu Wielkiej Synagogi, powstała w l. 1823-1857 w duchu klasycyzmu, jej bryła zachowała się również bez poważniejszych przekształceń. W jej wnętrzu zachowała się murowana bima i aron ha-kodesz.

Architektura rezydencjonalna:

Na terenie Kraśnika nie odnotowujemy obiektów reprezentujących architekturę rezydencjonalną, która zwykle wiąże się z kwestią własnościową dóbr. Do czasu przejęcia miasta przez Zamoyskich siedzibę właścicieli stanowił obronny zamek i dwór, jednak ci, jak należy przypuszczać bywali w nim sporadycznie. Po włączenia Kraśnika w strukturę ordynacji i zmiany formy zarządzania dobrami, istnienie reprezentacyjnej siedziby straciło rację bytu.

Budynki użyteczności publicznej:

Jednym z najciekawszych budynków użyteczności publicznej w Kraśniku jest d. szpital przykościelny znajdujący przy kościele św. Ducha, wzniesiony w l. 1758-1761. Barokowy, modrzewiowy budynek pełnił swą funkcję do 1945 r., po czym został przeznaczony na bibliotekę. Obecnie jest opuszczony.

Innym bardzo interesującym obiektem jest kamienica wybudowana dla Towarzystwa Opiekuńczego w 1912 r., usytuowana przy ul. Kościuszki 26. W okresie międzywojennym ulokowano w nim kraśnicki Magistrat. Wyróżnia się zarówno nietypową bryłą (z ryzalitami na

skrajach), jak i historyzującą dekoracją elewacji, wyważoną, o dobrych proporcjach.

Wśród budynków użyteczności publicznej nie sposób pominąć zajazdu z pocz. XIX w., dobrze zachowanego, przy Pl. Wolności 11/13, z układem charakterystycznym dla obiektów tego typu tj. opartym na literze L, z przejazdową sienią, bramą na lekko spłaszczonym łuku. Nie zachowały stajnie usytuowane w tylnej części, ponadto przekształcono układ wnętrza i otwory okienne.

W Kraśniku Fabrycznym zachowały cztery budynki użyteczności publicznej: Dom Kultury (ob. CKiP), Szkoła Podstawowa Nr 5, Rejonowa Przychodnia Zdrowia, jeden z budynków szpitala (przy Al. Niepodległości), wybudowane w duchu modernizmu w latach 1937 – 1939. Z nich tylko budynek Dom Kultury (ob. CKiP), który początkowo był przeznaczony na kasyno, zachował czystość stylową, natomiast pozostałe objekty po gruntownych przebudowach zatraciły walory zabytkowe. W tej części miasta jeszcze jeden gmach zasługuje na wyróżnienie – socrealistyczne Archiwum Państwowe, wzniesione w 1952 r.

Budynki przemysłowe:

Na terenie Kraśnika do niedawna istniały trzy młyny wodne, z których dwa były drewniane i rozebrano je na pocz. XXI w. Trzeci młyn murowany, czterokondygnacyjny został gruntownie przebudowany, niemal do zatarcia walorów zabytkowych

Nie sposób jednak pominąć odkrytych w 2007 r. pozostałości po średniowiecznych piecach służących do wypalania cegieł, co niejako wpisuje się w zachowaną do dnia dzisiejszego ciągłość tego zajęcia.

Budynki mieszkalne:

Pośród domów mieszkalnych wyróżniają się kamienice przy ul. Kościuszki i Narutowicza. Kamienica przy ul. Kościuszki 6/8 - wybudowana została na pocz. XX w., piętrowa, z eklektycznym wystrojem elewacji, o skali dostosowanej do charakteru miasta. Dom przy ul. Kościuszki 7 - wzniesiony w 1907 r., dwufasadowy, ze skromną eklektyczną dekoracją elewacji. Niewielką kamienicę przy ul. Kościuszki 11, wybudowaną w 1928 r., znamionuje zapóźniona, neobarokowa dekoracja fasady, o skali typowej dla miasta.

Kamienica przy ul. Narutowicza 20 - powstała na pocz. l. 20 XX w., ma charakter typowej kamienicy czynszowej, obecnie wolnostojącej, ze skromną eklektyczną dekoracją skupioną na górnej kondygnacji. Kamienica przy ul. Narutowicza 34 – to niewielki dom wybudowany w 1926 r., przebudowanym parterem, i uproszczoną historyzującą dekoracją na górnej kondygnacji. Kolejny budynek usytuowany przy ul. Narutowicza 36 to jedna z najokazalszych kamienic czynszowych w Kraśniku powstała w l. 20 XX w., z wyróżniającym

się dachem mansardowym, rozwiązany w nieszablonowy sposób, świadczącym korzystnie o projektancie. Fasadę pokrywa uproszczona eklektyczna dekoracja. Kamienica przy ul. Narutowicza 38, wzniesiona w tym samym czasie, posiada równie interesujący dach mansardowy oraz skromną eklektyczną dekorację elewacji.

Cmentarze i miejsca pamięci:

Rzymskokatolicki cmentarz w Kraśniku, usytuowany przy ul. Cmentarnej jest trzecim z kolei cmentarzem. Założony został w 1835 r., a następnie powiększony w 1979 r. W k. XIX w. częściowo ogrodzono go ceglany murem. Na terenie cmentarza, poza interesującymi XIX-wiecznymi nagrobkami, znajdują się dwa historyczne pomniki; jeden z nich poświęcony jest pamięci ofiar hitlerowskiego terroru, natomiast drugi na zbiorowej mogile żołnierzy Armii Radzieckiej.

Najstarszy cmentarz żydowski znajdował się przy ul. Podwalnej, wytrasowanej dopiero w poł. XIX w. Funkcjonował od k. XVI w. do poł. XVII w. Dziś, jest nieczytelny w terenie, jego lokalizacja jest możliwa jedynie dzięki historycznej kartografii.

Drugi z kolei kirkut, usytuowany przy ul. Strażackiej, pełnił swą funkcję do poł. XIX w. jeszcze do II wojny światowej był ogrodzony murem. Po jej zakończeniu część zniwelowano i urządzono tu targowisko, natomiast na pozostałej - skwer.

Trzeci kirkut, czynny do II wojny światowej, obecnie znajduje się poza granicami administracyjnymi Kraśnika.

Przy ul. Lipowej, nieopodal stacji kolejowej, jest zlokalizowany cmentarz wojenny żołnierzy armii rosyjskiej i austro-węgierskiej, poległych w l. 1914-1915. Cmentarz ten powstał w 1919 r.

W Kraśniku Fabrycznym, niewielki cmentarz wojenny z czasu ostatniej wojny światowej, jest położony w lesie, za domami jednorodzinnymi, w odległości ok. 500 m na pñ.-zach. od szkoły podstawowej przy ul. Niepodległości.

U zbiegu ulic Piłsudskiego i Kościuszki, na niewielkiej wyspie ulicznej znajduje się pamiątkowy głaz poświęcony 100 rocznicy urodzin T. Kościuszki, pochodzący z 1917 r.

Na terenie d. cmentarza przykościelnego usytuowanego przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP znajdują dwa pomniki: pomnik-krzyż poświęcony pamięci poległych powstańców styczniowych z 1920 r. oraz pomnik ku czci poległych żołnierzy 24 Pułku Ułanów.

W Kraśniku Fabrycznym, przy ul. Urzędowska, w pobliżu Fabryki Łożysk Toczných, umieszczona jest tablica upamiętniają miejsce straceń miejsca straceń kraśnickich żydów, w czasie II wojny światowej

Kapliczki i figury przydrożne

- Na terenie Kraśnika zachowało się kilka murowanych kapliczek przydrożnych:
- z figurą św. Floriana, usytuowana u zbiegu ul. Piłsudskiego, Strażackiej i Podleskiej, pochodząca z 1876 r.,
 - u zbiegu ul. Narutowicza, Struga i Janowskiej z 1855 r.
 - przy ul. Jagiellońskiej (dwie) z pocz. XX w.
- oraz drewniana kapliczka przy ul. Urzędowskiej z l. 30 XX w.

Parki i ogrody:

Na terenie miasta nie występują zabytkowe parki lub ogrody, starodrzew znajduje się jedynie na cmentarzach, nie nosi jednak śladów świadomej kompozycji.

5.2.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome znajdujące się na terenie Kraśnika to przede wszystkim wyposażenie kościołów: parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, gdzie jest łącznie 160 obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz św. Ducha – 19 sztuk. W kościele parafialnym do szczególnie cennych zabytków ruchomych należy zaliczyć renesansowe nagrobki Andrzeja Kośli oraz wspólny nagrobek dzieci Andrzeja Tęczyńskiego powstałe w warsztacie Santi Gucciego w l. 80 XVI w. i nagrobki Stanisława i Jana Tęczyńskich pochodzące z warsztatu Jana Marii Padovano. Tamże znajdują się trzy duże obrazy powstałe ok. 1627 r. w pracowni Tomasza Dolabelli, m.in. *Sąd mistyczny*, *Procesja różańcowa* i *Msza dziękczynna* oraz kilka innych mniejszych w ołtarzach bocznych i stallach. Ponadto należy odnotować późnorenesansowe ołtarze: główny i w kaplicy MB Różańcowej oraz barokowe ołtarze boczne. Pozostałe elementy wyposażenia, nie posiadają ponadprzeciętnych walorów zabytkowych.

W kościele św. Ducha brak jest szczególnie wyróżniających się zabytków ruchomych, zarówno ołtarz rokowy ołtarz główny jak i boczne, należy potraktować jako typowo warsztatowe wytwory epoki.

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Ogólnie obserwuje się, iż zabytki archeologiczne występują w strefach krawędziowych dolin, a brak ich w głębi na płaskowyżach. Potwierdza się to też w Kraśniku, gdzie w płaskowyżynnej, pofalowanej strefie na wschód od historycznego Kraśnika, na jego łanowym nadaniu gruntów ornych – brak jest w ogóle znalezisk archeologicznych. Jednak z uwagi na zabudowę tylko nieznaczna część terenu mogła zostać w odpowiedni sposób przebadana, dlatego też z obszaru historycznego układu urbanistycznego Kraśnika dysponujemy skromną

ilością zabytków archeologicznych, na które natrafiono w trakcie badań AZP (obszary: 83 – 77, 83 – 78, 84 – 77 i 84 – 78). Zdecydowana większość z nich posiada znikomą wartość badawczą, gdyż przeważają materiały niecharakterystyczne, głównie krzemienne. Należy jednak wyróżnić kilka stanowisk, które wyróżniają się zarówno materiałem jak chronologią. Większość z nich znajduje się w okolicy Budzynia, wzdłuż stoków doliny Wyżnicy, są to stanowiska nr 31-38, gdzie znaleziono liczne ślady osadnictwa pradziejowego od neolitu po średniowiecze i nowożytność, przede wszystkim fragmenty ceramiki. Na stanowisku 27 (Kraśnik 35) znaleziono pięć punktów osadniczych, w tym cztery osady, począwszy od kultury Pucharów Lejkowatych, przez kulturę Trzciniecką, kulturę Przeworską, aż po wczesne średniowiecze XVIII-IX w.

Najwięcej jednak informacji dotyczących przeszłości Kraśnika przyniosły badania związane z Zamczyskiem, gdzie w 1970 r. przeprowadzono pierwsze badania sondażowe, w trakcie których wykonano 12 wykopów. Odkryto wówczas gruzowisko muru z kamienia wapiennego i fragmentów ceramiki oraz ślady osadnictwa z IX-X w. Najważniejszym efektem tych prac było jednak zahamowanie poważnych inwestycji na tym obszarze, co pozwoliło zachować wzgórze niemal w formie terenowej i granicach niezmienionych od kilku wieków. Późniejsze badania na Zamczysku pozwoliły na odkrycie śladów zabudowy na górnym zamku, łącznie z palisadowym charakterem umocnień oraz dworu, który istniał tu od przełomu XIV/XV w. do spalenia około 100 lat później. Kolejnym efektem tych badań było ustalenie trzech faz powstawania zabudowy na wzgórzu.

Mniej spektakularne, ale równie ważne były wyniki badań archeologicznych w obrębie zespołu klasztornego (patrz pkt. architektura sakralna).

Nie można również zapomnieć o odkryciu w 2007 dwóch pieców z przełomu XV/XVI w. do wypalania cegieł, wapna i innych materiałów budowlanych, które znajdowały się na terenie parkingu przy zalewie.

5.2.5. Zabytki w muzeach

Na terenie miasta Kraśnik działają dwa muzea;

- Muzeum Regionalne, powstałe w 1976 r. jest oddziałem Muzeum Lubelskiego w Lublinie i mieści się przy ul. Piłsudskiego 2a. Posiada trzy działy archeologiczny, etnograficzny i historyczny, posiadające swoje stałe wystawy. Na wystawie archeologicznej prezentowane są zabytki związane z przeszłością miasta, a także cenne znaleziska z badań prowadzonych w Pikulach i Święciechowie. Najcenniejsze eksponaty działu etnograficznego to kolekcja ceramiki urzędowskiej od XVIII w. do współczesności oraz przedmioty związane z

kulturą materialną okolicznych wsi. W dziale historycznym zwracają uwagę księgi z biblioteki klasztornej kanoników, dokumenty z II wojny światowej oraz świetny zbiór fotografii starego Kraśnika.

- Muzeum 24 Pułku Ułanów im. Hetmana Wielkiego Koronnego Stanisława Żółkiewskiego jest oddziałem Muzeum Regionalnego, powstałym w 1995 r. Mieści się przy ul. Piłsudskiego 7. Związane jest z historią pułku stacjonującego w Kraśniku w latach 1922-1939, utworzonego w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1920 i rozformowanego w 1945 r. Na ekspozycji pokazane są eksponaty, fotografie i dokumenty ze szlaku bojowego pułku, którego żołnierze brali udział w kampanii wrześniowej 1939 r., francuskiej 1940 r. oraz inwazji alianckiej 1944 r., w której uczestniczyli w ramach Dywizji Pancerniej gen. Maczka. Większość z nich pochodzi z darów samych żołnierzy, jak i ich rodzin oraz z archiwum pułkowego znajdującego się w Instytucie i Muzeum Sikorskiego w Londynie.
- Izba Tradycji Pożarniczych nie ma rangi muzeum, mieści się w budynku przy ul. Obwodowej 1. Izba funkcjonuje przy Komendzie PSP w Kraśniku, w kilku salach mieszczą się przedmioty związane z pożarnictwem (ok. 1000) oraz kolekcja urządzeń napędzanych korbką, udostępniona przez właściciela. Ponadto w jednej z sal znajdują się eksponaty związane z Janem Pawłem II; fotografie, okolicznościowe monety, znaczki, medale oraz cykl rzeźb związanych z Papieżem.

Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw prezydent (burmistrz) miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu miasta. W związku z zapisami w/w ustawy w gminnej ewidencji zabytków znajdują:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (w tym nieruchome zabytki archeologiczne);
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

Tab. 1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego (stan na 20.03.2012 r.)

Lp	Miejscowość	Obiekt i adres	Nr rej. zab. i data
1	Kraśnik	Układ urbanistyczny	
2	Kraśnik	Kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP w d. zespole kanoników regularnych,	A/641/ 08.11.1972
3	Kraśnik	Klasztor ob. plebania w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	A/482/ 22.04.1970
4	Kraśnik	kaplica pw. św. Jacka (d. kostnica), w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	A/482/ 22.04.1970
5	Kraśnik	dzwonnica, w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	A/482/ 22.04.1970
6	Kraśnik	dziedziniec klasztorny otoczony murem z bramą wjazdową w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	A/482/ 22.04.1970
7	Kraśnik	d. zabudowania gospodarcze (wzdłuż ogrodzenia dziedzińca klasztornego od wewnątrz) w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	A/482 22.04.1970
8	Kraśnik	cmentarz kościelny z zadrzewieniem i żelaznym ogrodzeniem z bramkami w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	A/482 22.04.1970
9	Kraśnik	kościół szpitalny, ob. rektoralny pw. św. Ducha,	A/545 23.12.1973
10	Kraśnik	szpital przykościelny tzw. dworek modrzewiowy, z działką, w gran. wg zał. planu	A/1105 30.12.1995
11	Kraśnik	drzewostan na terenie cmentarza kościelnego, pw. św. Ducha.	A/545 23.12.1973
12	Kraśnik	kamienne nagrobki na terenie cmentarza kościelnego, pw. św. Ducha.	A/545 23.12.1973
13	Kraśnik	bożnica (tzw. Duża Synagoga) - później dom kahalny - w gran. działki,	A/565 31.12.1971
14	Kraśnik	bożnica (tzw. Mała Synagoga), w gran. działki,	A/565 31.12.1971
15	Kraśnik	Cmentarz z I wojny światowej	A/1059 02.04.1992

5.3. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Tabela 1. Wykaz kart obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres
1	Kraśnik	Układ urbanistyczny	
2	Kraśnik	Kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP w d. zespole kanoników regularnych,	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
3	Kraśnik	Klasztor ob. plebania w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
4	Kraśnik	kaplica pw. św. Jacka (d. kostnica), w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
5	Kraśnik	dzwonnica, w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
6	Kraśnik	dziedziniec klasztorny otoczony murem z bramą wjazdową w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1

7	Kraśnik	d. zabudowania gospodarcze (wzdłuż ogrodzenia dziedzińca klasztornego od wewnątrz) w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
8	Kraśnik	cmentarz kościelny z zadrzewieniem i żelaznym ogrodzeniem z bramkami w d. zespole klasztornym kanoników regularnych,	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
9	Kraśnik	kościół szpitalny, ob. rektoralny pw. św. Ducha,	ul. Narutowicza 29/31
10	Kraśnik	szpital przykościelny tzw. dworek modrzewiowy, z działką, w gran. wg zał. planu	ul. Narutowicza 29/31
11	Kraśnik	drzewostan na terenie cmentarza kościelnego, pw. św. Ducha.	ul. Narutowicza 29/31
12	Kraśnik	kamienne nagrobki na terenie cmentarza kościelnego, pw. św. Ducha.	ul. Narutowicza 29/31
13	Kraśnik	bożnica (tzw. Duża Synagoga) - później dom kahalny - w gran. działki,	ul. Bożnicza 6
14	Kraśnik	bożnica (tzw. Mała Synagoga), w gran. działki,	ul. Bożnicza 6 a
15	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 6/8,
16	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 7
17	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 11
18	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Kościuszki 26
19	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 20
20	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 34
21	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 36
22	Kraśnik	Dom mieszkalny (kamienica)	ul. Narutowicza 38
23	Kraśnik	Cmentarz parafialny	ul. Cmentarna
24	Kraśnik	Najstarszy cmentarz żydowski	ul. Podwalna
25	Kraśnik	Cmentarz żydowski	ul. Ogrodowa/ Strażacka
26	Kraśnik	Cmentarz z I wojny światowej	ul. Lipowa
27	Kraśnik Fabr.	Cmentarz wojenny	Las, ok. 500 m za szkołą podst.
28	Kraśnik	Pomnik-krzyż poświęcony pamięci poległych powstańców styczniowych	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
29	Kraśnik	Pomnik ku czci poległych żołnierzy 24 Pułku Ułanów	ul. Kościuszki 4/ Klasztorna 1
30	Kraśnik	Głaz pamiątkowy poświęcony 100 rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki	ul. Kościuszki/ Piłsudskiego
31	Kraśnik	Pomnik poświęcony pamięci ofiar hitlerowskiego terroru	cmentarz parafialny ul. Cmentarna
32	Kraśnik	Pomnik na zbiorowej mogile żołnierzy Armii Radzieckiej	cmentarz parafialny ul. Cmentarna
33	Kraśnik	Tablica obok miejsca straceń	ul. Urzędowska
34	Kraśnik	Kapliczka przydrożna	ul. Piłsudskiego/ Strażacka
35	Kraśnik Fabr.	Układ urbanistyczny	wg. załącznika
36	Kraśnik	Zajazd ob. dom mieszkalny	Pl. Wolności 11/13
37	Kraśnik	Archiwum Państwowe	ul. Niepodległości 41

38	Kraśnik	Centrum Kultury i Promocji Miasta	ul. Niepodległości 44
39	Kraśnik	Stanowiska archeologiczne wg. załącznika	

Poza w/w obiektami na terenie Kraśnika znajdują się także obiekty ruchome wpisane do rejestru zabytków, które stanowią wyposażenie kościołów.

Tabela nr 1. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków (wyposażenie kościołów)

Lp.	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Nr rej. zab.
1	Kraśnik	Kościół paraf. pw. Wniebowzięcia NMP	B/242z 25.05.2005
2	Kraśnik	Kościół filialny pw. św. Ducha	B/243 z 25.05.2005

5.5 Zabytki o największym znaczeniu dla miasta.

Niewątpliwie największe znaczenie pośród zabytkowych obiektów znajdujących się na terenie Kraśnika posiada dawny zespół klasztorny kanoników regularnych, a szczególnie kościół, ob. parafialny pw. Wniebowzięcia NMP. Podniesione to zostało w literaturze naukowej oraz opracowaniach planistycznych dotyczących województwa. Trwające od kilku lat prace konserwatorskie stopniowo wydobywają walory zabytkowe świątyni, dotychczas zatarte w trakcie kolejnych przebudów. Przywrócono gotycki charakter fasady kościoła, wprowadzając w pełnym zakresie schodkowy szczyt wraz ceglany wążką, ostrołukowym portalem oraz wysokimi oknami, tak charakterystycznymi elementami dla tego okresu, a jednocześnie tak rzadko występującymi na Lubelszczyźnie.

Wnętrze świątyni to nie tylko gotyckie sieciowe sklepienie równie sporadycznie występujące na tym terenie jak schodkowy szczyt, ale także wyposażenie z renesansowymi nagrobkami na czele. Nagrobki Kośli i Tęczyńskich powstały w warsztatach Santi Gucciego i Jana Marii Padovano, rzeźbiarzy pochodzących z Włoch, jednych z najwybitniejszych artystów polskiego renesansu. Tu też znajdują się liczne obrazy powstałe ok. 1627 r. w pracowni Tomasza Dolabelli, jednego z najlepszych malarzy polskiego baroku. Dzięki tym walorom artystycznym świątynia stawiana jest w rzędzie najlepszych i najciekawszych przykładów architektury sakralnej Lubelszczyzny tego okresu.

Wysoką wartość posiada także zespół synagogałny znajdujący się przy ul. Bóżniczej składający się z Dużej (barok) i Małej (neoklasycyzm) Synagogi oraz szkoły, jakkolwiek ten ostatni element zespołu po gruntownej przebudowie zatracił swe walory zabytkowe. O ile zachowanie synagogi, nawet o tak odległej proveniencji nie jest takim ewenementem jak

mogłoby się wydawać (np. Włodawa, Wojsławice, Łęczna, Szczebrzeszyn i inne) to zachowanie zespołu należy do rzadkości. Dodatkowym czynnikiem podnoszącym wartość tych obiektów jest zachowana w ich wnętrzu polichromia, niestety szczątkowo.

Zarówno w literaturze naukowej jak i w opracowaniach planistycznych niejednokrotnie jest przywoływany układ urbanistyczny Kraśnika jako jeden z ciekawszych przykładów średniowieczno-renańskiego rozplanowania miasta. Wyróżnikiem na tle innych układów urbanistycznych jest jego czytelny układ z trapezoidalnym rynkiem i dobrze zachowanymi blokami przyrynkowymi.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Urbanistyka

Stan zachowania historycznego układu urbanistycznego Kraśnika nie budzi zastrzeżeń. Nadal czytelny jest układ Rynku. Ponadto zachował się przebieg średniowiecznego traktu handlowego, uliczek wyprowadzonych z naroży oraz rozplanowanie bloków przyrynkowych i działek pod zabudowę. Należy jednak podkreślić, że te ostatnie elementy występują jedynie w blokach w pierwszym rzędzie wokół rynku, w dalszych już nie przestrzegano tego zbyt rygorystycznie. W l. 60 i 90 XX w. wokół rynku wprowadzono nową zabudowę, która w rażący sposób zakłóciła dotychczasową czystość układu, a były to; dom handlowy oraz zabudowa mieszkalno-usługowa na wylocie ul. Narutowicza. Również pozostawienie w niezabudowanej formie placu pomiędzy bankiem a domem handlowym jest dużym dysonansem w historycznym układzie urbanistycznym.

Układ urbanistyczny Kraśnika Fabrycznego, pomimo uzupełnień jakie sukcesywnie wprowadzano od pocz. l. 50 XX w. nadal zachował dużą czytelność i walory zabytkowe, gdyż jest to jeden z niewielu przykładów modernistycznej urbanistyki k. l. 30 XX w. wraz z socrealistycznymi uzupełnieniami.

W Kraśniku ważnym czynnikiem w krajobrazie urbanistycznym miasta są panoramy, które posiadają wysoką wartość. Tu należy wyróżnić panoramę od północy z widokiem na najstarszą część miasta i kościołem pw. Wniebowzięcia NMP oraz panoramę Kraśnika Fabrycznego z kościołem pw. św. Józefa od płd.-wsch.

Architektura sakralna

Zespół poklasztorny kanoników regularnych pw. Wniebowzięcia NMP obecnie jest w trakcie zakrojonych na szeroką skalę prac konserwatorskich, w wyniku których zostanie przywrócona jego dawna świetność. Prace rewaloryzacyjne prowadzone są od roku 2007 i mają być zakończone w 2013. Na ten cel udało się pozyskać pieniądze z Regionalnego Programu

Operacyjnego 8 mln. zł. (6 mln. zł. to dofinansowanie z unijnego programu EFRR).

Kościół filialny pw. św. Ducha, po przeprowadzonych wcześniej remontach dziś zachowany jest w dobrym stanie, podobnie jak jego otoczenie. Wzmocnienia wymaga jedynie skarpa, na której znajduje się świątynia, a które to działania zostały uwzględnione w tegorocznym budżecie miasta na kwotę w wysokości - 200 000 zł.

Wielka Synagoga po zakończonych w ubiegłym roku remontach jest w bardzo dobrym stanie technicznym, należy jednak zadbać o zagospodarowanie terenu wokół budynku.

Mała Synagoga jest remontowana od 2008 r., Obecnie zakończono pierwszy etap, w trakcie którego odnowiono mury zewnętrzne i wymieniono pokrycie dachowe, natomiast czasowo wstrzymane są prace we wnętrzach obiektu.

Architektura rezydencjonalna

Jak wcześniej wspomniano zagadnienie to nie dotyczy Kraśnika.

Budynki użyteczności publicznej

Dawny drewniany szpital usytuowany w zespole kościoła św. Ducha obecnie znajduje się w bardzo złym stanie technicznym, jest nieużytkowany, pozbawiony opieki ze strony właścicieli, których przerastają koszty rewaloryzacji obiektu. Drewniane elementy konstrukcji ścian są bardzo zużyte, podobnie jak więźba i pokrycie dachowe. Niepodjęcie w ciągu kilku najbliższych lat działań zabezpieczających spowoduje całkowite zniszczenie tego cennego XVIII -wiecznego budynku.

Budynek d. Towarzystwa Opiekuńczego przy ul. Kościuszki 26, wykorzystywany obecnie jako gabinety lekarskie, zachowany jest w stosunkowo dobrym stanie, wskazane jest jedynie położenie nowych tynków na elewacja budynku.

D. zajazd znajdujący się przy Placu Wolności 11/13, pomimo licznych przebudów zachował w znacznym stopniu swe walory zabytkowe. Jego stan techniczny nie budzi zastrzeżeń, wymienić należy jedynie pokrycie dachowe i zastąpić dotychczasową papę dachówką.

Budynki użyteczności publicznej na terenie Kraśniak Fabrycznego Dom Kultury (ob. CKiP), Szkoła Podstawowa Nr 5, Rejonowa Przychodnia Zdrowia oraz Archiwum Państwowe, zachowane są w dobrym stanie, jakkolwiek należy podkreślić, że zarówno Szkoła jak i Przychodnia po gruntownych przebudowach znacznie zatraciły walory zabytkowe. Budynki na terenie historycznego założenia urbanistycznego Kraśniak Fabrycznego od 2010 r. poddawane są termomodernizacji.

Budynki mieszkalne:

Budynki mieszkalne znajdujące się w obrębie historycznego centrum miasta są w złym stanie technicznym, dotyczy to zarówno budynków przy ul. Narutowicza 20, 34, 36 i 38, jak i Kościuszki 6/8 i 11. Wspomniane obiekty mają zniszczone elewacje (ubytki; tynku, elementów dekoracji architektonicznej, stolarki) oraz pokrycie dachowe. Wymagają gruntownej rewaloryzacji, która przywróciłaby im pierwotne walory. Wyjątkiem jest budynek przy ul. Kościuszki 7 zachowany w dobrym stanie, nie wymagający prac remontowych.

Budynki przemysłowe

Nie dotyczy.

Cmentarze i miejsca pamięci

Cmentarz rzymskokatolicki w Kraśniku zachowany jest w dobrym stanie; większość zabytkowych nagrobków, alejki i ich nawierzchnia są uporządkowane, podobnie jak ogrodzenie i zieleń.

Najstarszy kirkut, znajdujący się przy ul. Podwalnej jest nieoznakowany, nieczynny od kilku wieków, nieczytelny w terenie, współcześnie zabudowany. Wskazane byłoby postawienie tablicy informacyjnej o usytuowaniu na działce cmentarza żydowskiego.

Drugi kirkut, położony przy ul. Strażackiej i Ogrodowej jest nieużytkowany od poł. XIX w., w jego płd. części funkcjonuje targ, na pozostałej zielony skwer. O pierwotnym przeznaczeniu tego terenu informuje stosowna tablica.

Cmentarz z I wojny światowej przy ul. Lipowej, stanowi wyraźną kępę zieleni w krajobrazie, zachowany jest w dobrym stanie, zastrzeżeń nie budzi jego ogrodzenie. Brak jest dobrze czytelnej tablicy informującej o pochowanych tu żołnierzach.

Cmentarz z II wojny światowej znajdujący się w Kraśniku Fabrycznym, poza zabudową, jest zaniedbany, nieoznakowany w terenie i nieogrodzony. Zanikły drewniane krzyże ustawione na mogiłach, widoczne jeszcze w l. 90 XX w. Właściwie jedynie dzięki nauczycielkom z pobliskiej szkoły podstawowej, które corocznie palą świece z uczniami, ten niewielki cmentarzyk nie znikł z powierzchni.

Pomniki i miejsca pamięci na terenie Kraśnika:

- pamiątkowy głaz ku czci T. Kościuszki, przy ul. Piłsudskiego, wymaga wymiany cokołu i oczyszczenia piaskowca, do którego jest przymocowana tablica.
- pomniki: Ofiar hitlerowskiego terroru i żołnierzy Armii Radzieckiej, oba znajdujące się na cmentarzu parafialnym zachowane są w dobrym stanie i wymagają jedynie bieżącej konserwacji.

- pomniki: powstańców styczniowych i żołnierzy 24 pułku ułanów, oba znajdujące się na cmentarzu przykościelnym zachowane są w dobrym stanie i wymagają jedynie bieżącej konserwacji.

- tablica pamiątkowa na miejscu straceń Żydów kraśnickich, usytuowana przy drodze do Urzędowa, nie wymaga poważniejszych prac konserwatorskich z uwagi na dobry stan zachowania.

Kapliczki i figury przydrożne

Pośród kapliczek i figur przydrożnych znajdujących się na terenie miasta wszystkie zachowane są w dobrym stanie technicznym i nie wymagają interwencji.

Parki i ogrody

Powyższa kwestia nie dotyczy miasta

Archeologia

Sieć osadnictwa na terenie Kraśnika jest stosunkowo rozproszona i przebadana w niepełny sposób, dlatego też należy postulować o pilną weryfikację wyników badań AZP obszarów 83 – 77, 83 – 78, 84 – 77 i 84 – 78. Dokumentacje wymienionych obszarów zawierają pewne braki w kwerendzie źródłowej, a materiał kartograficzny w nich zawarty nie odpowiada aktualnym standardom dokumentacji AZP. Konieczna wydaje się ponowna prospekcja powierzchniowa omawianego obszaru.

Zabytki archeologiczne są szczególnie narażone na zniszczenia i uszkodzenia, co może być wywołane zarówno działaniami człowieka jak i natury, np. erozją. Wśród głównych zagrożeń wskazać:

- działania inwestycyjne, związane z budową obiektów kubaturowych, budową i rozbudów współczesnej infrastruktury,
- amatorskie poszukiwania zabytków archeologicznych (w tym przy pomocy wykrywaczy metali) i rozkopywanie stanowisk,
- erozja i niszczenie stanowisk przez głęboką orkę na terenach rolniczych.

Analizując szanse i zagrożenia stanu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta należy wskazać kilka elementów, które są już teraz lub w nieodległej przyszłości staną się znacznymi atutami Kraśnika. Niewątpliwie do takich należy zaliczyć nasycenie cennymi zabytkami (obiekty sakralne i Zamczysko), co w uzupełnieniu z wyjątkowymi walorami krajobrazowymi oraz zalewem może stanowić bogatą ofertę dla turystów. Znaczącym atutem może być planowane na 2013 r. zakończenie prac rewaloryzacyjnych zespołu kanoników regularnych,

które należy wykorzystać do ofensywy medialnej ukazującej walory Kraśnika, dlatego też odpowiednie komórki urzędu miasta winny przygotować materiały z tym związane.

Rozwój turystyki, wskazywany już zarówno w Strategii Rozwoju jak i Lokalnym Programie Rozwoju, to niewątpliwie szansa dla Kraśnika i okolicy, której sprzyjać może położenie na ważnym szlaku komunikacyjnym. Istotne znaczenie mają tu istniejące trasy komunikacyjne: nr 74 w Góry Świętokrzyskie wraz z wariantem drogi do Krakowa przez Sandomierz oraz nr 19, gdyż ich potencjalni użytkownicy mogą zatrzymywać się w Kraśniku. Jednak nie należy zapominać o moście przez Wisłę w Kamieniu, który zostanie oddany do użytku w 2015 r. i z pewnością spowoduje wzrost natężenia ruchu komunikacyjnego. Z położeniem na ruchliwych trasach wiążą się również atrakcyjne panoramy, usytuowanego na wyniesieniu Kraśnika, ze szczególnym uwzględnieniem zespołu kanoników regularnych z kierunku półn.-wsch. oraz płd.-zach, które mogą przyciągnąć turystów

Słabą stroną dziedzictwa kulturowego na terenie Kraśnika jest stan historycznego centrum miasta, które wymaga gruntownej rewaloryzacji. Zachowane tu liczne zabytkowe kamienice, zarówno objęte ochroną w formie wpisu do Gminnej Ewidencji Zabytków jak pozostające poza nią, w większości są mniej lub bardziej zniszczone. Tu także należy podkreślić bardzo zły stan zachowania modrzewiowego szpitala przy kościele św. Ducha. Ten bardzo cenny zabytkowy obiekt powoli staje ruiną techniczną i w ciągu kilku lat zniknie z krajobrazu miasta. Dopuszczenie do tego z całą pewnością odbije się negatywnie na wizerunku władz miejskich.

Kolejną słabą stroną miasta i okolicy jest skromnie rozwinięta baza noclegowa oraz gastronomiczna, która uniemożliwia zatrzymanie się tu większych grup turystycznych.

Istotnym minusem są możliwości finansowe Gminy, która w latach 2009-2013 przeznaczyła na rewaloryzację zabytków znaczące kwoty, co poważnie uszczupliło budżet. Pewne kwestie zostały przesunięte w czasie np. zgodnie z zapisami w Strategii Rozwoju (poz. 13) na rok 2015 przewidziano kwotę 400 000 zł na zabezpieczenie i konserwację cmentarzy: żydowskiego i katolickiego. Skromne nakłady jakie w najbliższej przyszłości zostaną przeznaczone na cele związane z ochroną dziedzictwa kulturowego uniemożliwiają podjęcie niezwykle istotnej kwestii jak wyżej wspomniana rewaloryzacja historycznego centrum miasta.

7. Założenia programowe

Generalnie należy stwierdzić, że polityka władz miasta Kraśnik w zakresie opieki nad zabytkami podąża w odpowiednim kierunku, gdyż mając świadomość znaczącej wartości obiektów zabytkowych znajdujących się na administrowanym terenie, największe nakłady

zostały skierowane na najcenniejsze z nich. Niezwykle ważne jest także kompleksowe podejście do problemów związanych z obiektami zabytkowymi. Podobnie należy traktować pomoc finansową jaką miasto udzieliło parafii przy pracach restauracyjnych prowadzonych przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP, który ma szansę stać się magnesem ściągającym turystów.

Jednak przed władzami samorządowymi stoi jeszcze wiele wyzwań mających na celu możliwie jak najlepsze wykorzystanie walorów zabytkowych Kraśnika dla rozwoju turystyki. Tu niezbędnym elementem jest sporządzenie projektu rewaloryzacji historycznego centrum miasta, który uporządkuje chaotyczną tę część miasta.

Budżet Gminy Kraśnik na rok 2013 zakładał kontynuację dotychczasowych działań związanych z obiektami zabytkowymi, bez podejmowania nowych inwestycji. Dlatego też należy rozważyć kwestię ulg finansowych dla właścicieli obiektów, którzy podejmą się odnowy zabytków znajdujących się w ich posiadaniu.

7.1 Priorytety programu opieki

A/ Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

B/ Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.

7.2. Kierunki działań programu opieki

A1/ Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

B1/ Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne

7.3. Zadania programu opieki

A.1.1.:

- Sporządzenie *Projektu rewaloryzacji zabytkowego centrum Kraśnika*, traktującego kompleksowo zagadnienia związane z ochroną zabytków
- Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego)

- Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)
- Walka z samowolami budowlanymi (reagowanie na przebudowy, rozbudowy, wszelkie przekształcenia obiektów znajdujących się w GEZ bez uzgodnień z władzami miasta i urzędem konserwatorskim).
- Ochrona panoram widokowych o wartościach kulturowych
- Uporządkowania wymagają kwestie reklam w tej części miasta, które są zbyt ekspansywne i przesłaniają elewacje zabytkowych budynków.

B.1.1:

- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów)
- Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań, planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych
- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy
- Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji
- Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie (w pierwszej kolejności *d. szpital przy kościele św. Ducha oraz cmentarz wojenny przy ul. Lipowej*).
- Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji
- Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, itp.)
- Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Zadania dodatkowe

1. Aktualizacja informacji o dziedzictwie kulturowym miasta w prowadzonym przez Urząd Miejski portalu internetowym www.krasnik.pl. Stałe poszerzanie zawartości portalu internetowego o informacje na temat historii gminy, wartości zasobów dziedzictwa

kulturowego, potrzeb ochrony, tradycji lokalnych.

2. Działania takie wpływają na wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym, przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności turystycznej miasta poprzez podniesienie rangi informacji turystycznej, podniesienie konkurencyjności dzięki ofercie turystycznej w miejscu zamieszkania, wzbogacania istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe.

3. Realizacja programu ogólnospołecznej edukacji kulturowej; edukacja dzieci i młodzieży nastawiona na poznanie wartości tzw. "małych ojczyzn" i wskazanie potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego jako swoistego wyróżnika i świadectwa tożsamości regionalnej.

3. Współudział w organizacji i współfinansowanie imprez kulturalnych, zwłaszcza oznaczeniu ponadlokalnym, promujących dziedzictwo kulturowe; dalsze uczestnictwo gminy, placówek szkolnych, bibliotecznych i instytucji kultur w Europejskich Dniach Dziedzictwa.

4. Działania związane z funkcjonowaniem szlaków edukacyjno-turystycznych zasobach dziedzictwa kulturowego.

5. Stała opieka nad pomnikami i miejscami pamięci. Inwentaryzacja miejsc pamięci na terenie miasta, opracowywanie projektów lub koncepcji ich zagospodarowania.

6. Współpraca władz miasta z organizacjami pozarządowymi, muzeami, instytucjami regionalnymi, wojewódzkimi oraz ministerialnymi w promocji dziedzictwa kulturowego gminy.

7. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy oraz upowszechnianie problematyki ochrony dóbr kultury w mediach, internecie, prasie, wydawnictwa własne gminy.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Władze samorządowe mają do dyspozycji liczne instrumenty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania, w tym zwłaszcza finansowe wspieranie określonych przedsięwzięć, sporządzanie miejscowych planów przestrzennego zagospodarowania miasta, inspirowanie działań niezależnych podmiotów społecznych, gospodarczych i politycznych (np. instytucji biznesowych), stymulowanie powstawania zrzeszeń publiczno-prywatnych, informowanie środowisk, opinii publicznej, władz państwowych itp. o swoich zamiarach i wpływanie na regionalną politykę kulturalną.

Zakłada się, że zadania określone w Programie ochrony zabytków dla Gminy Kraśnik będą realizowane w wyniku podjęcia następujących działań:

A/ współpracy władz miasta z ministerstwem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, z wojewódzkim konserwatorem zabytków, diecezją, organizacjami

pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami obiektów zabytkowych;

B/ własnych działań władz miasta:

a/ tworzenia prawa miejscowego;

b/ finansowanie instytucji kultury, dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością lub użytkowanych przez gminę - miasto;

c/ realizacja projektów i programów miejscowych;

d/ inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.;

e/ działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

8. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury”
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”
–www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz wymiany kulturalnej” –
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Kultura 2007-2013” –
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Innowacyjna gospodarka”, projektu nr 6.4. Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne” –
www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” – www.minrol.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Kapitał ludzki” – www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko” –
www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Europejska współpraca terytorialna” –
www.mrr.gov.pl

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” – www.funduszngo.pl

- Informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym – www.partnerstwopublicznoprywatne.info/ustawa_ppp.php

- Inne

9. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.

Z uwagi, iż program opieki nad zabytkami jest swoistym zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz terenu, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponuje gmina. Należy zatem przyjąć, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w programie, będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu Gminy Kraśnik, jak również inne źródła (rządowe, prywatne, itp.), tj.:

1. Środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych (dot. zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków).
2. Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
3. Środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
4. Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
5. Środki Unii Europejskiej, głównie zawarte w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego lub EFRR.
6. Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
7. Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
8. Środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
9. Dochody własne instytucji kultury;
10. Środki Ministra Kultury w ramach programu "Promesa Ministra Kultury";
11. Środki prywatne;
12. Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
13. Składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
14. Inne środki przewidziane prawem.

Tu należy podnieść niezwykle ważną kwestię jaką jest finansowanie prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi obiektów sakralnych, które w znacznym stopniu jest pokrywane ze środków własnych parafii. Prace przy obiektach tego typu można także finansować ze środków budżetu państwa. Istnieje także możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych ze strony Funduszu Kościelnego, którego jednym z zasadniczych celów jest dofinansowywanie remontów i konserwacji obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, w tym podstawowe prace zabezpieczając obiekt.

W przypadku szczególnych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania konserwacji zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Obiekty typu cmentarze wojenny mogą być wspierane z funduszy Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie lub z Komitetu Opieki nad Grobami, działającego w ramach Towarzystwa Współpracy Europejskiej w Lublinie.

Aktualizacja programu.

W miarę realizacji zadań i poszczególnych projektów może nastąpić naturalna potrzeba aktualizacji czteroletniego programu ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami dla miasta Kraśnik. Przyczyny takich zmian wiązać się mogą z nowymi wymogami formalnymi dotyczącymi programu, dostosowania go do ujawnionych w trakcie realizacji programu nowych zamierzeń właścicieli zabytków lub pojawienia się nowych możliwości prawnych. W związku z tym program może być aktualizowany odrębnie dla poszczególnych zadań, obejmując zmiany w ich zakresie lub może być poszerzany o nowe zadania, wynikające z bieżących potrzeb. Zmiany programu winny być opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie i zatwierdzone uchwałami Rady Miasta.